

Kitap İncelemesi

FRIEDRICH AUGUST von HAYEK, THE ROAD TO SERFDOM (KÖLELİK YOLU)

Çevirenler: Turhan FEYZİOĞLU, Yıldırım ARSAN Ankara: Liberte Yayınları, 314 sayfa, (Dördüncü Baskı), 2010 [1944]

1. Friedrich August Hayek'in Yaşam Öyküsü

Friedrich August Hayek 1899 yılında o zamanki Avusturya-Macaristan'da doğmuştur. Viyana Üniversitesi'nde 1921 yılında Hukuk, 1923 yılında ise Siyasal Bilimler doktorası derecesi almıştır. Aynı zamanda felsefe, psikoloji ve ekonomi öğrenimi gören Hayek'in, Monakow'un Beyin Anatomisi Enstitüsünde beyin hücreleri ile ilgilendiği ve neuroscience çalışmaları yaptığı da bilinmektedir. Viyana'daki çalışmaları sırasında tanıdığı Wieser'in tavsiyesi ile Avusturya Hükümeti'nin "Saint Germain Anlaşması"¹'nin taslak çalışmasında yer alması planlanan yasal ve ekonomik detaylarla ilgili proje için Mises tarafından işe alınmıştır. Başlangıçta Wieser'in demokratik sosyalizm görüşüne yakınlık duyan Hayek'in, daha sonra Mises'in "sosyalizm" isimli kitabının da etkisiyle klasik liberalizme yöneldiği görülmektedir. Mises'in de yardımıyla 1920'lerin sonunda Avusturya İş Döngüsü Araştırmaları Enstitüsü müdürlüğüne getirilen Hayek, daha sonra İngiltere'ye giderek 1931 yılında London School of Economics (LSE)'e katılmıştır. Hayek LSE'de zaman süreçleri ekonomisi ve fiyatların koordinasyon fonksiyonu alanlarında geliştirdiği teorilerle, dünyanın sayılı ekonomi teorisyenleri arasına girmiş ve modern mikroekonomi konusunda dönemindeki gelişmelere esin kaynağı olmuştur.

İngiltere'de David Rockefeller'ın da öğretmenliğini yapan ve pek çok tanınmış ekonomisti yetiştiren Hayek, Alman işgali nedeniyle 1938 sonrasında Avusturya'ya dönmemiş ve İngiliz tabiyetine geçmiştir. İngiliz tabiyetini hayatının sonuna kadar sürdürecektir olan Hayek, 1950'den sonra 1962'ye kadar ABD'de yaşadığından sonra Almanya'ya dönmüştür. Hayek'in akademik hayatı LSE'den sonra ABD'de Chicago, Almanya'da ise Freiburg Üniversiteleri'nde geçmiştir.

Friedrich August von Hayek²

2. Hayek'in Alanyazın ve Neo-liberal Politikacılar Üzerindeki Etkileri³

Bir iktisatçı ve felsefeci olan Hayek'in daha çok serbest piyasa kapitalizmini ve liberalizmi, kolektivist ve sosyalist düşünceye karşı savunmasıyla bilinir. Hayek ekonomik, sosyal ve kurumsal fenomenlerin birbirine olan karşılıklı bağımlılıkları hakkında yaptığı derinlemesine analizler ve para teorisi ile ekonomik dalgalanmalar hakkındaki öncü çalışmaları nedeniyle 1974 yılında Nobel Ekonomi Ödülünü kazanmıştır. Hayek, Mises'le beraber Avusturya Ekonomi Okulu'na da önemli katkılar yapmıştır. Hayek'in değişen fiyatların bireylerin planlarını nasıl koordine edeceğine dair sağlayacağı bilgi ile ilgili hesaplamaları ekonomi alanında önemli bir başarı olarak görülmektedir. Hayek'in ayrıca düşünce tarihi, düşünme sistemleri ve hukuk alanlarında da çalışmaları vardır. Birinci Dünya Savaşı'na da katılmış olan Hayek, savaşları yaratan hatalardan kaçınma arzusunun savaş deneyiminden kaynaklandığını ifade etmiştir.

Hayek'in liberal düşünceleri ve siyasî kuramları özellikle 1970 ve 1980'lerde Anglosakson ülkelerde etkin bir şekilde gündeme gelmiştir. Margaret Thatcher 1975 yılında İngiliz Muhafazakâr Parti'nin lideri olduğunda ilk işlerinden biri Hayek'le buluşmak olmuştur. Hayek'ten etkilenen Thatcher, Muhafazakâr Araştırma Enstitüsündeki bir toplantı da aşırı sağ ve aşırı sol arasında bir orta yol öneren bir makalenin sunulmasından sonra; çantasından çıkardığı Hayek'in "The Constitution of Liberty" kitabını sert bir şekilde "bizim inandığımız budur" diyerek masaya vurmuştur. Hayek, daha sonra Margaret Thatcher'ın tavsiyesiyle ekonomi bilimine olan katkıları nedeniyle 1984 yılında Kraliçe Elizabeth tarafından "Order of the Companions of Honour" (Onursal Liyakat Nişanı) nişanıyla taltif edilmiştir.

1981-1989 yılları arasında ABD Başkanı olan Ronald Reagan da Hayek'in çalışmalarından etkilendiğini sık sık dile getirmiş ve Hayek'i Beyaz Saray'da ağırlamıştır. Gerçekten de Hayek Reagan'ın favori düşünürleri arasındadır (Hanke, 2007). Hayek'e ölümünden bir yıl önce 1991 yılında, dönemin ABD Başkanı Bush tarafından Birleşik Devletler Başkanlık Özgürlük Madalyası verilmiştir. Hayek ayrıca Orta Avrupa'daki Demirperde ülkelerinde de etkili olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce Hayek'in eserlerinin çevirilerinin bu ülkelerde karaborsada satıldığı ileri sürülmektedir. Totaliterliğe karşı adeta savaş açmış olan Hayek buna rağmen Şili'de Pinochet rejimini desteklemiştir. Hayek diktatörlüğe uzun vadede kesinlikle karşı olduğunu; ancak birkaç kez gittiği ve desteklediği Pinochet rejimi için ise "Liberalizme geçişten önceki bir diktatörlük, geçiş aşamasında kabul edilebilir" dediği için çok eleştirilmiştir.

3. The Road to Serfdom (Kölelik Yolu)

Hayek, İngiliz akademik çevrelerinde 1940'larda öne çıkan ve "faşizmin, sosyalizme karşı kapitalist bir tepki olduğu" konusundaki tezlere karşı çıkmaktadır. Bu karşı çıkış The Road to Serfdom eserinde heyecanlı bir dille anlatılmaktadır. Kitabının ismi için Fransız klasik liberal Alexis Tocqueville'nin Road to Servitude adlı yazısından esinlenen Hayek, The Road to Serfdom'u 1944 yılında İngiltere'de yayımlamıştır. Hayek Savaş dönemi kâğıt kısıtlamalarının da etkisiyle az sayıda basılan ve popüler olan kitabı için unobtainable (elde edilemeyen) kitap yakıştırması yapmıştır. Aynı yıl, Chicago Üniversitesi tarafından ABD'de yayımlanan kitap, burada İngiltere'de olduğundan bile popüler olmuştur. Popüler Amerikan Dergisi Reader's Digest'de de bölümler halinde yayımlanan eser geniş kitlelere ulaşmıştır. Kitabın kısa çizgi film haline getirilmiş bir versiyonu bile mevcuttur⁴.

Ekonomist Walter Block, Kölelik Yolu'nu "merkezi planlamaya karşı bir savaş çığılığı"na benzetmektedir (Block, 1996: 340). Gerçekten de eserin tüm bölümlerinde devletin planlama yapmasının bireylerin özgürlüğünü kısıtlayacağı ve planlamanın ülkeleri bir şekilde, aslında birbirinin ikizi olan sosyalizm veya faşizme sürükleyeceği uyarısı yapılmaktadır. Kitap bir bütün olarak ele alındığında bu uyarılarla doludur. Hayek'e göre devlet güçlendikçe ve bürokrasi merkezileştikçe bireylerin özgürlüğü azalmaktadır. Yazar, sosyal amaçlı temel devlet politikalarını bile üstü kapalı olarak reddetmektedir. Hayek'e göre, devlet Hayek'in idealindeki liberal sistemin düzenleyicisi olmalı, sadece para piyasalarını, iş saatlerini ve doğru bilgi akışını gözetmelidir. Block ise, Hayek'in bu görüşünün kendisi ile çeliştiğini belirtir. Block, merkezi planlamayı ve piyasalar üzerinde devlet müdahalesini eserin birçok yerinde eleştiren Hayek'in Kölelik Yolu'nda liberalizmle ilgili iç

çelişkiler olduğunu, hatta Hayek'in 1931 ve 1933 yılındaki yazılarını bu eserde inkâr ettiğini belirtmektedir (Block, 1996: 342).

3.1. Bireyselcilik- Ferdîyetçilik ve Liberalizm

Hayek'e göre İngiltere de 1931'e kadar, kısmen "laissez faire" prensibi ve kapsamı şüpheli de olsa bir liberalizm vardır. Ancak günlük yaşamı düzenleyen kanunlar ve müdahaleci yaklaşımlarla iktisadi yapı bozulmuştur. Hayek'e göre Batı, hem XVIII. ve XIX. yy. liberalizminden hem de bununla birlikte Antik Yunan, Hristiyanlık, Adam Smith, Milton, Erasmus, Montaigne ve Çiçero vb. gibi düşünürlerden beri süregelen ferdiyetçilikten de uzaklaşmaktadır.

Hayek'in eserini incelerken her şeyden önce eserin 1944 yılında II. Dünya Savaşı sırasında yazıldığını göz önünde bulundurmak gereklidir. Hayek, Nasyonal Sosyalizm ve Stalinizm gibi dönemin dominant siyasal akımlarını, Savaş'ın yol açtığı kırımın da etkisiyle değerlendirmektedir. Kitabın giriş bölümünde Hayek, İngiltere'de sosyalist eğilimlere ve devlet müdahaleciliğine olan taraftarlığa dikkat çekerek, bütün Almanların önce sosyalist olduklarını ve eski liberalleri kovduktan sonra, Nazilere muhalefet edip ülkeden ayrılan bir grup dışındaki sosyalistlerin nasyonal sosyalizmle uzlaştığını ima eder (Hayek, 2010: 19-30).

Hayek'e göre bireyselcilik egoizm değil, sosyalizm ve diğer bütün kolektivistlere yakın düşüncelerin karşıtı olan bir görüştür. Ferdîyetçilik eğer tek bir kelime ile tanımlanacak olursa o kelime toleranstır. Sert hiyerarşik düzene tepki olarak insanların özgürce kendi hayatlarına karar vermesine olanak sağlayan bu düşünce, serbest ticaretle beraber kuzey İtalyan ticaret sitelerinde doğmuş ve Avrupa'ya yayılmıştır. Bireyselcilik en büyük gelişmeyi İngiltere ve Hollanda da göstermiştir. Ferdîyetçilik girişimciliği ve bilimsel ilerlemeyi de teşvik eder.

Bireyselciliğin ekonomik ve toplumsal yansıması olan liberalizmin sabit kuralları yoktur ve olmamalıdır. Liberalizmde kendiliğinden doğan sosyal ve iktisadi güçlere mümkün olduğunca yer verilir; her türlü zorlayıcı kural ve önlemlerden kaçınılır. Ancak sosyalist düşünceler yayılmadan önce, liberalizmle kaydedilen gelişme yavaştı ve insanlar bu özgür gelişmeden aldıkları payı doğal kabul ediyorlardı. Hayek daha da ileri giderek Avrupa'da ilk dönemde başarısız olan liberalizmle ilgili ünlü aforizmasını "Liberalizmin gerilemesinin sebebi başarısızdır" diyerek dile getirmektedir. O dönemde işi zamana ve piyasaların doğal akışına bırakan liberalizm diğer düşünsel gelişmelerin gölgesinde kalmıştır. Ayrıca toplum çıkarlarına aykırı olan bazı ayrıcalıkların korumak isteyen zümrelerin, liberalizmi kalkan olarak

kullanmaları ve artan ihtiras liberalizmi kitlelerin gözünde yıpratmıştır. Hayek'e göre İngiltere 1870'e kadar kendinde doğup serpilen özgürlük ilkesini doğuya ihraç ederken artık doğudan fikir ithal etmektedir. Sosyalizm Almanların hegemonyasında gelişmiştir. Almanya ve Avusturya da doğan, Rusların bile Almanların bıraktıkları yerden devraldıkları sosyalist fikirler son 60 yılda İngilizlerin siyasal ve toplumsal alandaki entelektüel egemenliğini tüketmiştir. Sosyalizm, merkezi örgütlenme ve planlamacılık hem fikren hem de Alman kurumlarının taklit edilmesi yoluyla İngiltere'de kabul görmektedir. Hayek'e göre Almanlar, İngiltere'deki Batı Medeniyetini Ren'in Doğusu olarak nitelemekteydi. Almanlar bu anlamıyla Batı'nın liberalizm, demokrasi, kapitalizm, ferdiyetçilik, serbest değişim, uluslararasılık ve barış sevgisi demek olduğunu bilincindeydiler. Bunu bilen ve gizlice kıskanan Almanlar, belki de bu yüzden sosyal doktrinleri İngiltere'ye ihraç ediyorlardı. Hegel, Marx, List, Schmoller, Sombart ve Mannheim'ın fikirleri İngiliz Entelijansiyasına egemen olmuştur.

3.2. Sosyalizm, Faşizm ve Totaliterlik: En Kötüler Zirvede

Eastman'dan alıntı yapan Hayek'e göre "Sınıfsız bir toplum için kullanılan devletleştirme ve kolektifleştirme yöntemlerinin beklenmedik, ancak zorunlu bir politikası olarak Stalinizm, sosyalizmin kendisidir ve bir süper faşizmdir (Hayek, 2010: 54)⁵. Sosyalizmin merkezci ve planlamacı yapısı potansiyel diktatörlere cevaz verir. Diktatör sahip olduğu gücü yönetme aygıtıyla pekiştirmek için geniş kitlelerin desteğini almalıdır. Diktatörlük üç aşamada gerçekleşir. İlk olarak potansiyel diktatör, öğrenim ve algılama düzeyleri gelişmiş sosyal katmanlarda bir uzlaşma sağlayamayacağı için, ilkel içgüdülerin basit ve yaygın zevklerin geçerli olduğu düşük ahlaki ve entelektüel standartların hayatı belirlediği sosyal katmanlara inmek zorundadır.

Daha sonra kendine özgü sağlam bir düşünce sistemi olmayan kalabalıklara hazır mamul değerler düzenli aralıklarla ve şiddetle tekrarlandığında uysal ve saf yığınların desteğini kazanmak artık sorun olmayacaktır. Fikirleri yeterince gelişmeyen gruplar kolaylıkla ve istenilen doğrultuda yeniden şekillendirilebilir. Heyecan ve tutkuları kabartılan kitleler totaliter partiyi genişletmeye devam ederler.

Üçüncü aşamada ise negatif ayıklamadır. Başarılı demagog, taraftarlar ordusunu homojenleştirmiştir, ama sadakati artırmak için biz ve onlar ayrımı ile bir husumet ve düşman yaratacaktır. Nazizm'deki Yahudiler örneğinde olduğu gibi bir ötekileştirme yapılıdır. Hayek'e göre görülmektedir ki, kolektivizmin milliyetçilik, ırkçılık veya sınıfçılık gibi özel şekillerin dışında yaşama şansı yok gibidir. Sosyalizm ancak teorik düzeyde enternasyonalist

ancak Rusya ve Almanya da görüldüğü gibi aşırı derecede nasyonalisttir. Sosyalizmin pratiği totaliterdir. Liberalizmin geniş hümanizmi dar kalıplı kolektivistliğe sığmayacaktır.

3.3. Kolektivist Devletlerde Ahlak

Hayek'e göre kolektivist toplulukta insanlar gruba aidiyet duygusunun peşinde kendi davranışlarının sorumluluğundan kurtulur ve yaptıkları kötü eylemleri topluluğa mal ederek kendilerini günahsız görürler. Hayek'e göre sosyal hayatı üniter bir plana göre örgütlenme arzusu geniş ölçüde güç arzusundan kaynaklanır (Hayek, 2010:209).

Kolektivistler için amaç aracı meşrulaştırır, bu ise bireyci etikte tüm ahlak ilkelerinin inkarıdır. Bütünün iyiliği vatandaşın vicdanını dahi yasaklar hale gelmiştir. Kolektivist toplumlarda erdemlerde değişmiştir Almanya'da disiplin, görev sorumluluğu, fedakârlık ve otoriteye saygı ön plandadır. Sadece ticaretin yoğun olduğu Hanse kentlerinde ise batının ahlak anlayışına yakın bir anlayış vardır. Çünkü ticarileşme ve görece olarak liberal yaşam insanların moral değerlerini olumlu etkilemiştir. Hayek'e göre özgür toplumlardaki nezaket, espri duygusu, alçak gönüllülük ve özel hayata saygı gibi nitelikler Almanlar'da yoktur.

Totaliter bir devlette özel amaçlar kitlesel bir histeri haline gelir ve devlet vatandaş kitlelerinin vahşi eylemlerini onaylar hale getirir. Bireysel idealler artık yok olmuştur. Totaliter önderin kişiliğinde toplu ve kutsal idealler vardır ve iyi kötü değerlendirmesi bireye ait olmaktan çıkmıştır. Geleneksel ahlak değerlerinden daha kolay kopanlar totaliter devlette daha çabuk yükselirler.

3.4. Bürokrasi ve Güvenlik

Sosyalizm eski orta sınıfın hızla ortadan kalkacağına güvenmiştir ancak sayısız kâtip ve daktilo, idari personel okul öğretmenleri küçük tüccar ve memur orduları ve az kazanan serbest meslek erbabından bir orta sınıf doğmuştur. Asıl proleter kesim olan işçilere göre hayat standartları görece olarak azalan bu sınıf, sosyalizme sıkı sıkıya bağlı olmak ve kapitalizmden nefret edip servetlerin kendi idealleri doğrultusunda bölüşülmesinden yana olmakla beraber dağıtım konusundaki adalet hakkındaki görüşleri değişmiştir Böylece ortaya işçi proleterlerin karşısına çıkan bu hırslı ve ihmal edilmiş orta sınıf proleterlerin devlet bürokrasisi içinde görev almak istemeleri ile nasyonal sosyalizm ve faşizm kendine bütün ekonomik faaliyetlerin devlete çekilmesini isteyen en geniş tabana kavuşmuştur.

Hayek'e göre, sosyal güvenliğin bedeli özgürlüktür. Gerçek iş disiplini ancak çalışmadığında işini kaybedecek kişiler olduğunda sağlanabilir. Alman sivil hayatının da büyük bir kısmı diğer ülkelere göre yüksek oranda tepeden keskin bir hiyerarşiyle örgütlenmiştir. Devlet memuru olmanın sağladığı prestij ve sabit mali gelir, memurları toplumun diğer kesimlerine göre öncelikli kılmış ve özgürlük bu sosyal güvenliğe tercih edilmiştir. Böyle bir toplum yapısında güvenlik duygusu özgürlüğe göre daha caziptir. Hayek'e göre Liberal bir toplumda güvenlik bireylerin kendi çaba ve girişimleri ile elde edilmelidir. Devletin sağlayacağı güvenlik yeterince adil olamayacağı gibi, bireylerin özgürlüklerini de daraltacaktır. İyi bir yönetim düzeninde şiddetli yoksulluk dönemlerinde sosyal güvenlik önlemleri almak doğaldır ancak güvenlik kişisel özgürlükleri tahrip etmeden piyasa düzeni dışında ve rekabet düzeni bozulmadan gerçekleştirilmelidir, çünkü insanlar özgürlükle birlikte gelen riske girme olgusuna karşı arzudur.

3.5. Plancılık

Hayek seri halindeki üretimin, büyük işletmelerin küçüklere olan üstünlüğünün ve yeni tekniklerin ekonomik alandaki rekabeti tasfiye etmesine karşıdır. Hayek bu bağlamda tasfiye edilen rekabetin planlamayı ve sınai temerküzü zorunlu hale getirdiği fikirlerine de şiddetle karşı çıkar. O'na göre plancılık kaba, sınırlı verimli ve uyduruktur. Üstelik planlamada, planlama sürecindeki uzmanların kişisel hırsları da devreye girmektedir. Bu süreçte bireylerin ihtiyaçları dikkate alınmadığı gibi, toplumun belirli zümreleri de süreç dışı kalabilmektedir. Bu hataların da ilerisinde; planlama ile ortak çıkar, ortak amaç, gibi içeriği belirsiz kavramlarla toplumun tek bir noktaya yönlendirilmesi ile bireysel olan hiçbir şeye alan bırakılmamaktadır. Kolektivizm, planlamanın da etkisiyle er geç totalitarizme dönüşmeye mahkûmdur. Devletin hareket ve etki alanı arttıkça, bütün bireylerin anlaştığı ortak amaçların yanı sıra, ortak amaç olarak belirlenen, ancak bireylerin yalnızca bir kısmının üzerinde anlaştığı amaçlar da var olacak, hatta öyle ki devlet amacı, kamusal amaç olarak ortaya çıkan bazı amaçlar üzerinde hiçbir birey hemfikir olmayacaktır. Bu amaçlar yelpazesinin kapsamı arttıkça bireylerin özgürlükleri daralacaktır.

Demokratik meclislerde ekonomik planlar üzerinde uzlaşma sağlamak zor olacağı için bir süre sonra planlama yapma yetkisi bürokrasiye verilecektir. Hayek'e göre planlama bir süre sonra ekonomik bir diktatörlüğe yol açar ve bu da siyasî diktatörlüğün kapısını aralar. Planlı ekonomilerde faaliyetler merkezi bir plana bağlandığında işlerin kontrol ve yönetimi kendi aralarında anlaşan bir çoğunluğa değil genellikle alınacak önlemler konusunda anlaşmaya yatkın olan azınlıklara verilir. Böylece oluşan bürokrasinin demokrasiye tahammüllü olamayacaktır.

Plancılığın başarılı olması için son aşamada plana körü körüne uyacak kitleler lazımdır. Bunun için gereken şey ise kitlelerin plana iman etmeleridir. Bu doğrultuda tek ve ortak bir görüşe inandırılması gereken kitleler için propaganda gerekmektedir. Çocukları beşikten mezara kadar bu inanca dahil etmek için faşistlerden çok daha önce, sosyalistler çocuk yetiştirme programlarını icat etmiş ve çocukları siyasî teşkilatlara üye kaydetmeye sosyalistler başlamıştır. Birbirlerini denetim altında tutan, spor kulüpleri gençlik birlikleri olarak parti bünyesinde örgütlenen kendilerine özgü selamlaşma gibi sembollerle aidiyet duyguları keskinleştirilen bu gençlik XX. yüzyıl faşizminin temelini oluşturmuştur.

3.6. Hukuk

Hayek'e göre hukukun iki temel amacı vardır: keyfiliğin önlenmesi ve geleceğin güvence altına alınması. Hukukun egemen olduğu bir devlette en öncelikli şart kanun hakimiyetidir. Kanunların hakimiyet ve sürekliliği sayesinde devletin tüm işlemleri önceden ilan edilmiş kurallara bağlı olacak ve bireyler bu bilgiye göre davranacaklardır. Eğer kanunların sürekliliği yerine iktidarın iradesi ön plana çıkıp hukuk da buna göre uyarlanırsa, devlet toplumu hukuk aracılığı ile baskı altına alacaktır.

Hayek'e göre hukuk devleti, devleti her alanda hâkim ve üstün kılmak için değil, müdahale ettiği alanlarda sınırlamak için var olmalıdır. Ancak sosyalist devletlerde hukuk devlet aygıtının gücünü nüfuz ettirmek için bir araç olarak kullanılmaktadır. Sosyalist ve totaliter devletlerde hukuk ve adalet duygularının yitirilmesi ile insanlar ya hukuk dışına çıkıp cezalandırılmakta ya da sisteme yabancılaşmakta ve bir korku rejimi doğmaktadır (Çetin, 2004).

Sonuç

Hayek'in Kölelik Yolunu yazmasındaki asıl endişesi İngiltere'deki sosyalistlerin, liberal sosyalist düşüncenin ve daha organize olmuş emek ve sermayenin güçbirliği yaparak totaliter bir rejime doğru düşünsel olarak yönelmeleridir. Endüstriyel başarının güç birliği ile artması, yani hem özel hem devlet güdümlü sermayenin başlangıçtaki başarısı, daha sonra Almanya örneğinde olduğu gibi, totaliter bir hükümet ve bürokrasi eliyle güç ve kazancın devlet lehine sınırlanması ve özgürlüklerin bitmesi ile sonuçlanacaktır. Hayek'e göre Devlet monopolü, rekabet ve eleştiriden uzak olarak güçlendikçe, monopol görevlileri ve bürokrasi devletle özdeşleşecektir. İngiliz İşçi Partisi'nin planlanmış toplum yaratma çabaları İngiltere demokrasisi ve devleti için büyük bir tehlikedir. Hayek'in bu döneme özgü uyarılarının etkisi eserin yayınlandığı dönemle sınırlı kalmamış, her türlü sosyal politikaya açıktan veya üstü kapalı olarak karşı olan vahşi bir liberalizmin başucu kitabı olarak 80'lerden başlayarak günümüze kadar dünya siyasetinde etkili olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- Block, W. (1996). Hayek's Road to Serfdom. *Journal of Libertarian Studies*, 12 (2): 339–365, http://mises.org/journals/jls/12_2/12_2_6.pdf adresinden alınmıştır.
- Çetin, H. (2004). Özgürlüğe Karşı Güvenlik: Hayek'in 'Kölelik Yolu' Eserini Yeniden Okumak. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1.s.1-23.
- Ebenstein, A. (2001). *Friedrich Hayek: A Biography*. New York: University Of Chicago Press.
- Hanke, Steve H. (2007). *Reflections on Reagan the Intellectual*. Globe Asia, August.
- Hayek, F. A. (2010). *Kölelik Yolu (The Road to Serfdom)*. (Çev. T. Feyzioğlu, Y. Arsan ve A. Yayla). Ankara: Liberte Yayınları, s:19-30.

¹ Saint Germain Antlaşması, 10 Eylül 1919 tarihinde İtilaf Devletleri ile Avusturya arasında imzalanan ve I. Dünya Savaşı'nın ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarının yeniden düzenlenmesini açıklayan antlaşmadır.

² Görsel www.manager-magazin.de/finanzen/artikel/0,2828,575800,00.html internet adresinden alınmıştır.

³ Bu bölümde başka bir yerden alıntı yapıldığının belirtilmediği yerlerde, Wikipedia elektronik ansiklopedisindeki "Friedrich August von Hayek" maddesi Türkçe'ye çevrilerek kullanılmıştır.

⁴ The Road to Serfdom görseli, www.youtube.com/watch?v=q6ISR62wmSo adresinden izlenebilir.

⁵ Hayek (2010) agk 54, içinde Eastman, Max, Stalin's Russia and the Crisis of Socialism, 1940, 82.